

poor students' leisure activity is shown. It mentions that such forms of organizing students' leisure activity as outdoor games, physical exercises, creative activities in the kindergartens and play grounds were the most popular. The peculiarities of the work of children summer colonies and the demands to their activities are stressed. The main purpose of children summer colonies activity is to restore students' health. The correct regime, nutrition and organizing the pedagogically appropriate of students' leisure activity achieved the purpose. It points out that the widest forms of leisure activity were reading books and magazines; organizing play activity; excursions, walks, hikes; swimming in the river or lake; fishing; agricultural work; creative lessons and so on. It should be noted that a special place in the children's summer colonies begins to take children's government. Some examples of the play grounds and children's summer colonies activity are shown. Much attention is given to the difficulties of functioning of the given types of students' leisure activity during their summer holidays.

Keywords: leisure, leisure activities, form of leisure, summer holidays, students.

УДК 373.2.015.31:78

Кривошея Н.Б.

Kryvosheia N.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF SENIOR PRESCHOOLE'S CREATIVE MUSICAL ABILITIES DEVELOPMENT

У статті розкривається проблема створення педагогічних умов для розвитку творчих музичних здібностей старших дошкільників. Розкрито сутність понять «музичність», різні наукові підходи до структурування музичних здібностей. Автором коротко охарактеризовано загальнотеоретичні та методичні підходи до проблеми розвитку музичних здібностей дітей. Визначено психолого-педагогічні умови впливу українського фольклору на розвиток творчих музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку. Розроблено ефективну педагогічну технологію розвитку творчих здібностей дошкільників, яка складається з двох етапів, розвиваючого та репродуктивно-творчого. Обґрунтовано, що ефективність процесу розвитку музичної творчості сприяє емоційно насичена атмосфера музичних занять у дошкільному навчальному закладі; збагачення музичного досвіду дітей; індивідуально-диференційований підхід до дітей, синтез творчих завдань із спеціальними вправами з розвитку музично-слухових уявлень дітей та інше.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, музичність, музичний досвід дітей, музичний розвиток дітей, творча музична діяльність, творчі музичні здібності.

Теоретико-експериментальні дослідження у сфері закономірностей розвитку людини свідчать, що лише свідомо оволодіваючи в доцільно організованому виховному процесі здобутками культури, дитина розвиває свої сутнісні сили, стає повноцінною особистістю.

Автори програм виховання дітей дошкільного віку у дошкільних навчальних закладах вважають створення умов для розвитку творчої активності, музичних здібностей у різних видах музичної діяльності одним із важливих напрямів виховання. Адже музично-естетична діяльність дитини є цілісною системою, в якій всі види музичної діяльності у поєднанні їх змістовного, мотиваційного та операціонального моментів спрямовані на розвиток і виховання звукообразності музичного сприймання, мислення, уяви і фантазії, творчої активності, ініці-

ативності, сприйнятливості до краси музичного мистецтва, а через неї до краси людських почуттів і відношень, спрямованості на збереження і творення краси в житті.

Музичні здібності несуть в собі підвищену сенсорну чутливість, емоційну чутливість по відношенню до тих людей, з якими спілкується дитина. Вони проявляються дуже рано і тому становлять фундамент для психічного розвитку дитини. Музичні здібності, маючи комунікативний характер, несуть у собі комунікативні можливості, що дозволяє дитині легше входити в новий для неї світ, адаптуватися в ньому.

У спеціальних психологічних і педагогічних дослідженнях (В. Бехтерев, О. Запорожець, П. Сімонов, Б. Теплов та ін.) музичному вихованню надається принципово важливе значення в загальному розвитку дітей дошкільного віку; розкриваються різні питання, які пов'язані з розвитком творчих здібностей дітей. На думку дослідників, для творчості дитини важливий не скільки результат, скільки сам процес творчої діяльності. Творча діяльність передбачає наявність комплексу складних особистих якостей, які обумовлюють прояви потреби, ініціативи, активності дітей при створенні ними певного творчого «продукту» (І. Волков, М. Кузнецов, В. Моляко та ін.).

За визначенням Б. Теплова, структура музичних здібностей складається з відчуття ладу (тобто здатності емоційно розрізнати ладові функції звуків мелодії або відчувати емоційну виразність звукового руху, що виявляється в емоційному «пізнаванні» мелодії), музично-слухового уявлення (тобто здатності довільно користуватися слуховими уявленнями, які відображають звуковисотний рух, що виражається в точному відтворенні мелодії на слух) і музично-ритмічного відчуття (тобто здатності активно (у рухах) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати його). При цьому здатність емоційно відгукуватися на музику, переживати її як враження певного змісту складає центр музичності, тобто здатність сприймати смисловий зміст музики [4].

Дослідниця С. Науменко визначає музичність як систему ієрархічно супідрядних загальних і спеціальних (власне музичних) здібностей. До загальних вона відносить естетичний смак, здатність творчо сприймати художню сутність музики, давати естетичні оцінки, а до спеціальних – музичний слух (ритмічний, мелодійний, гармонійний), творчу уяву, емоційність, відчуття цілого [2].

Вивчаючи різні підходи до структурування музичних здібностей, слід згадати дослідження Н. Ветлугіної та її співробітників, у яких була визначена структура музичних здібностей відповідно до основних видів музичної діяльності. Серед них: сприйняття, виконання, музичної імпровізації (творчості). Такий підхід відповідає психологічній характеристиці музичної діяльності сприйняття (в даному випадку – слухового, аудіального сприйняття, тобто – діяльності слухання), репродуктивної музичної діяльності (виконавського музикування) і продуктивної, творчої, креативної музичної діяльності (імпровізаційного музикування, творчості) [1].

Загальнотеоретичні та методичні підходи до проблеми ми визначаємо виходячи з того, що творча особистість не може бути сформована стихійно. Цей процес потребує спеціальної організації навчання і виховання кожної дитини. При цьому специфіка творчих здібностей полягає не тільки в збереженні індивідуальних задатків, а й у забезпеченні процесу функціонування творчої діяльності.

Музичний генотип умовно розглядається як сукупність спадкових музичних структур і засобів, які поколіннями передавалися в народі. Оскільки зміст музики як виду мистецтва становлять людські емоції, настрої і почуття, то музичні виражальні засоби (ритм, лад, гармонія тощо) є похідними від них. Музика має схожу з мовою інтонаційну природу. Подібно процесу оволодіння мовою, для якого необхідне мовленнєве середовище, щоб полюбити музику, дитина повинна мати досвід сприйняття музичних творів різних епох і стилів, звикнути до її інтонацій, співчувати настроям. При цьому дуже важливо використовувати у роботі з дітьми повноцінну в художньому відношенні музику. Це, перш за все, народні твори.

Звертання до музичного фольклору у вихованні дошкільників відкриває широкі можливості педагогічної творчості, пошуку інноваційних методів навчання й виховання.

Народну пісню не можна нічим замінити, особливо на початковому етапі виховання дитини. Рідна мова і народна пісня повинні бути присутні у вихованні маленьких дітей аж до їх підліткового і юнацького віку. Тільки в цьому випадку дитина виростає здоровою морально. Фольклор є діючим засобом виховання національного характеру мислення, моральності, патріотизму, естетичної самосвідомості. Оволодіння рідною мовою повинне відбуватися одночасно з навчанням рідній музичній мові. Творча природа фольклору велика: для кожної, навіть самої маленької дитини, вона дає творчий стимул до розвитку. Дитячі колісанки, забавлянки, утішки – це своєрідний скарб народної педагогіки, що знайшов доступні для дитини слова і поетичні образи [3].

Цікаво відзначити, що цілий шар пісень має чітко виражену виховну спрямованість. Коліскові пісні, забавлянки, утішки, колісанки, примовки, скоромовки, лічилки, пісні-ігри готують дитину до життя. Традиції українського народу, його історичне минуле, елементи селянської праці, національно-психологічні риси знаходять висвітлення в дитячих піснях.

Яскрава образність музичної мови фольклорних наспівів, їхнє виконання, що включає елементи гри, танцю, декламації, барвисті костюми роблять їх доступними для розуміння і виконання дітьми різного віку, починаючи з молодшого. Ці традиції народного виконавства диктують комплексний підхід до процесу навчання.

Аналіз наукової літератури й практики музичного виховання дошкільників дозволив виявити низку протиріч між: потенціальними можливостями дітей у прояві музичних творчих здібностей і неможливістю їх реалізації у практиці; великими потенціальними можливостями музичного фольклору та обмеженим його використанням у практиці роботи з дітьми в цьому напрямку.

Мета статті – визначити психолого-педагогічні умови впливу української народної музики на розвиток творчих музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку у різних видах музичної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дозволив визначити компоненти музичних здібностей та критерії їх оцінки. Серед них: музичний слух (чисте інтуїтивне мелодійної лінії, чуття ладу, діапазон голосу, слухова увага); музична пам'ять (запам'ятовування, впізнавання і відтворення музичного матеріалу, наявність музичного «багажу» пам'яті й уміння ним користуватися); чуття ритму (точність, чіткість передачі ритмічного малюнку); музичний рух (запас танцювальних рухів, умінь з їх допомогою передавати характер того чи іншого музичного образу); творчі навички (вміння скласти мелодію чи ритмічний малюнок, вміння образно мислити і передавати свої почуття у різних видах музичної діяльності). На основі означених компонентів та критеріїв було окреслено рівні розвитку творчих музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку.

З метою вивчення рівня музичного розвитку дітей у практиці сучасного дошкільного виховання було проведено констатувальний експеримент. Він містив сім музично-ігрових завдань для дітей, метою яких було виявити: наявність розвиненого мелодійного слуху, діапазону голосу, розвиненої дикції, слухової уваги; розвинутого тембрового слуху; звуковисотного слуху; музичної пам'яті на основі пройденого раніше музичного матеріалу; наявність і розвиненість чуття ритму; творчих навичок, уміння скласти мелодію і ритмічний малюнок на заданий текст; рухових навичок, уміння імпровізувати в рухах, волю виконання рухів.

Результати констатувального зрізу виявили, що діти емоційно скуті при виконанні завдань. Попри внутрішнє бажання займатися музичною діяльністю, в них немає достатнього обсягу елементарних знань, умінь, навичок, які необхідні для занурення у музичну діяльність, немає досвіду музично-творчої діяльності. На цьому етапі в них був відсутній розвинутий мелодійний, тембровий слух; слабо розвинене чуття ритму. Більшість із них не впоралися навіть із найпростішими ритмічними завданнями, багатьом дітям ці завдання здавалися незрозумілими. Діти не

володіють співацькими навичками, мають вузький діапазон голосу, у них не досить розвинена дикція. Під час співу вони не намагалися слухати себе, правильно інтонувати мелодію, багато хто просто кричав, неправильно брав подих. Не було виявлено активної слухової уваги на сприймання музики, що дуже важливо під час навчання музичним навичкам. Діти не виявили вміння слухати і чути музику, аналізувати правильність свого виконання в будь-якому виді музичної діяльності. Немає слухового багажу здобутків музичного фольклору, хоча з багатьма із них вони були раніше ознайомлені, що говорить про не розробленість механізмів музичної пам'яті.

Загалом констатуємо, що музичні здібності дошкільників знаходяться у нерозвиненому стані. Причина цього, на наш погляд, у недостатності музично-образних вражень, відсутності досвіду творчої діяльності, невмінні виявити себе, нерозвиненості спеціальних музичних здібностей.

Ці результати засвідчили необхідність розробки технології розвитку музичних здібностей у дітей старшого дошкільного віку і на її основі – у створенні спеціальної програми.

Експериментальна робота здійснювалася на всіх заняттях на матеріалі українського дитячого музичного фольклору. Застосовувалися всі види музичної діяльності (пісенна, ритмічна, танцювально-пластична, ігрова та інші) у взаємозв'язку й інтегруванні. Використовувався домінуючий вид музичного заняття, на якому провідною формою проведення була ігрова.

Програма містила два етапи. Перший етап – розвивальний (заняття 1-10) – був спрямований на накопичення навичок розвитку спеціальних музичних здібностей (тембрового, звуковисотного слуху, чуття ритму, музичної пам'яті, елементарних співацьких навичок). Заняття проходили у нетрадиційних формах навчання (музичні ігри, музичні загадки і казки), що формувало інтерес до подальшої музичної діяльності і творчості.

Зміст цих занять було побудовано на основі використання музичної казки «Про Ніну, кішку і піаніно» зі включенням українських народних пісень «Ведмідь», «Птиця-синиця», «Зайчик»; музичних загадок «Угадай, чий голос?», «Бубонці», музичної вправи «Коник-стрибунець», музичних ігор «Зайці» (на матеріалі укр. нар. пісень «Танцювала риба з раком», «Повішу я колисоньку», укр. танцю «Гопачок»), «Чудесна драбинка», «Тінь-тінь» (на матеріалі укр. нар. пісні «Тінь-тінь»), «Довідайся, чий голосок?», «Чия черга?». Деякі заняття були спрямовані на ознайомлення з новими музичними інструментами – «Кішка Мурка і музичні іграшки», «Визнач інструмент». Останнє заняття цього етапу полягало у прослуховуванні музичної казки про Петра-вівчарика і вибору однієї з пісень, які пролунали у казці – діти мали пояснити свій вибір.

Другий етап – репродуктивно-творчий (заняття 11-14) – передбачав занурення дітей у повноцінну творчу діяльність, самостійне використання досвіду музично-творчої діяльності. Так, на першому занятті цього етапу дітям було запропоновано на заданий експериментатором текст доскладати мелодію пісні, закінчити її, а потім скласти повністю нову пісеньку на заданий текст. Під час занять використовували музичні ігри та вправи «Відгадай, хто ми?» (на матеріалі укр. нар. пісень «Козлик», «Я лисичка, я сестричка», «Ведмедик», «Ляльки танцюють», «Півник», «Киця», «Собачка», «Пташка», «Курочка» та ін.), «Веселка з'явилася» (вимовляння з різною інтонацією фраз «Веселка з'явилася», «Сонечко встало», «У мене задзвонив телефон»), «Танцювальна» (створення твору на запропонований текст), «Спробуй відгадати» (обговорення характеру і образу персонажа, що загадується, картини природи тощо), «Зайчику сіренький», «Казкове заклинання». На останньому занятті у ході складання пісні-поспівки на текст, кожна дитина намагалася пояснити образ і характер своєї пісеньки.

Для визначення ефективності розробленої педагогічної технології розвитку творчих музичних здібностей старших дошкільників засобами музичного фольклору було проведено контрольний етап педагогічного експерименту. Отримані результати засвідчили, що у процесі цілеспрямованого систематичного і послідовного навчання за розробленою технологією, у дітей сформувався, на наш погляд, досить високий рівень творчої діяльності.

Діти з високим рівнем розвитку музичних здібностей склали 29,5 % порівняно з 5,7% дітей на констатувальному етапі експерименту. У цих дітей було виявлено добрі вокальні дані, сформовані навички самостійних творчих дій, з'явилась потреба у творчій діяльності. У дітей, віднесених до цього рівня з'явилась творча активність у інших видах художньої діяльності.

Кількість дітей, умовно віднесених нами до середнього рівня, збільшилась на 25,7% (порівняно з результатами констатувального зрізу). До підгрупи дітей з низьким рівнем розвитку музичних здібностей було віднесено лише 15,5% дітей від загальної кількості, що на 49,5% менше порівняно з результатами констатувального зрізу.

Якісний аналіз результатів засвідчив, що експериментальна робота формувального характеру сприяла особистісним змінам дітей, дала можливість їм стати більш активними, ініціативними, здатними до неординарного вирішення поставлених питань, прийняття самостійних рішень.

Зазначимо, що формування творчих музичних здібностей дітей передбачає співтворчість дорослого і дитини, сумісні дії. Із засвоєнням творчого досвіду діти виконують все необхідне для створення цілісної і завершеної композиції. Особливу роль у цьому відіграє українська народна музика, яка впливає на дітей як результат накопичення життєвих вражень, як примірник, що відрізняється певними якостями для пробудження музичної творчості.

Широке використання творів народного музичного мистецтва в експериментальній роботі з дітьми спрямо розширенню і заглибленню музично-слухових уявлень у дітей старшого дошкільного віку. Під час дослідження було встановлено, що на формування і розвиток творчих музичних здібностей дітей впливає ряд педагогічних умов: створення емоційно насиченої атмосфери на музичних заняттях, введення в їх структуру творчих завдань на ігровій основі; збагачення і розширення музичного досвіду дітей; дотримання принципу індивідуального і диференційованого підходу у навчанні дітей; створення умов для творчого використання засвоєних вмінь та навичок; сполучення творчих завдань із спеціальними вправами з розвитку музично-слухових уявлень у дітей, чуття ладу.

Список використаних джерел

1. Ветлугина Н.А. Теория и методика музыкального воспитания в детском саду : учебн. пособие / Н.А. Ветлугина, А.В. Кенеман. – М. : Просвещение, 1983. – 255 с.
2. Науменко С.І. Музично-естетичне виховання дошкільнят. Програма та методичні рекомендації / С.І. Науменко. – К. : Магістр, 1996. – 96 с.
3. Стельмахович М.Г. Українська етнопедагогіка в дитячому садку / М.Г. Стельмахович. – К., 1996. – 255 с.
4. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей. Избранные труды / Б.М. Теплов. – М. : Музыка, 1969. – 328 с.

The article deals with the problem of creating pedagogical conditions for the development of musical abilities of senior preschoolers. The essence of the concepts «musicality», different scientific approaches to structuring musical abilities are revealed. The author briefly described general theoretical and methodological approaches to the development of musical abilities of children. Psychological and pedagogical conditions of Ukrainian folk music influence on the creative abilities development of senior preschoolers are stated. An effective educational technology of creative abilities development of senior preschoolers is worked out, which consists of two stages, developmental and reproductive and creative. It is proved that emotionally colored atmosphere of music classes in preschool educational establishments; musical experience enrichment of children; individual and differentiated approach to children, synthesis of creative tasks with special exercises for the development of music and auditory representations of children and others are good for the efficiency of the of musical creativity development.

Key words: preschooler, musicality, musical experience of children, musical development of children, creative musical activities, creative musical skills.